

مصفاة الاشباح و مجلاه الارواح

(تفکر در آفاق و انفس)

u دکترا حسینعلی آقابابائیان

بالاخص در ترویج مذهب شیعه داشته است که به شهادت تاریخ از صدر اسلام تاکنون تنها چند بیت علمی را چون بیت فیض در تعدد علما و کثرت تألیف و تمدید زمان می‌توان برشمرد.

نورالدین اخباری و آثارش:

علامه نورالدین محمد بن شاه مرتضی بن محمد مؤمن بن شاه مرتضی اول بن شاه محمود (ملقب به تاج‌الدین و متخلص به فقیر) بن ملا علی کاشانی از علما و بزرگان عصر خویش بوده که دارای تألیفات و تصنیفات زیادی است. ایشان از پدر خود شاه مرتضی ثانی و عموی پدر خویش ملا محسن فیض کاشانی به سال ۱۰۷۹ ق. و از علامه مجلسی به سال ۱۰۸۵ ق. و علامه شیخ محمد کاظمی و ملا محمد طاهر اجازه داشته است. (مفاخر اسلام/ ۱۳۷۵ ش. / ص ۳۷۳)

از جمله آثار ایشان می‌توان به کتاب در بحر المصطفی (منتخبی از بحر و مشهور به نورالانوار)، ادعیه الکافیة، الکلمات النوریة و الایات السریة، ترجمه حقائق فیض، تنویر القلوب، الحقایق القدسیة و الرقائق الانسیة، شرح المفاتیح فیض، دیوان شعر عربی، مصفاة الاشباح و مجلاه الارواح، مستدرک الوافی، مصباح الشیخ، تفسیر المعین، تفسیر مبین، آئینه حق نما، منتخب التصانیف، روح الارواح و حیات الاشباح، النخبه، ادب الدعاء «فی فضیله الدعاء»

■ مصفاة الاشباح و مجلاه الارواح*

■ نورالدین اخباری

در سیره پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) به وضوح این مطلب به چشم می‌خورد که آن حضرات سعی بلیغ در بیان اسرار شریعت و احکام و توجه دادن پیروان خود به آب حیاتی که در آن احکام به ودیعه نهاده شده، می‌نمودند. در این مورد، بسیاری از عارفان و عالمان ربانی، برخی از اسرار مودعه در احکام و شریعت را بیان کرده‌اند که ذکر آنها از این مجال بیرون است، هرچند عجز از فهم آن حقایق و محرومیت از آنچه آنان دیده و شنیده‌اند^۱ و شرابی که پروردگارشان به آنان نوشانیده و آنان را از هر چه غیر اوست تطهیر نموده (دهر/ ۲۱)، خود مهم‌ترین علت سکوت در این باب است. در بین این بزرگان که چون دیگر اولیای الاهی، گمنامان در زمین و معروفان در آسمان هستند، می‌توان از عارف والا مقام نورالدین محمد کاشانی معروف به نورالدین اخباری از خاندان عارف و عالم پرور فیض کاشانی و از شاگردان ملا محسن کاشانی و علامه مجلسی (ره) نام برد.

خاندان عالم پرور و نادر فیض کاشانی، از شاخص‌ترین بیوت علم و دانش و عرفان است که قریب به چهارده قرن تا روزگار فیض از شهرت به سزایی برخوردار بوده و خدمات شایانی،

دیوان شعر فارسی، منشآت و مکاتیب الادعیه الوارده، ترجمه حیات فیض، تعلیقہ بسیار بزرگ بر تفسیر صافی فیض، رجال، الاجازات، النوادر و جز آن اشاره کرد.

علوم الاخره منکره و عن اقتباس انوار الیقین و المعارف مستنفره و یفرون من اهلینما فرار الحمار من القسوره مع ان علم المحجه واضحه و آثار الهدایه لایحه، فرأیت ان اولف کتاباً متضمناً لمجاری الفکر فی الحکم و الاسرار المخزونه تحت أوامر الله و نواهیہ ...»

مختصری پیرامون کتاب مصفاه الاشباح و مجلاه الارواح

از آثار به جای مانده از آن بزرگوار، کتاب عظیم القدر مصفاه الاشباح و مجلاه الارواح است که آن را در سال ۱۱۱۰ هجری قمری تألیف کرده است. این کتاب، به نقل صاحب الذریعه به کتاب «تفکر» نیز موسوم است. (الذریعه/ ص ۱۲۵) از این کتاب دو نسخه خطی موجود بوده که یکی در کتابخانه مجلس شورای اسلامی و دیگری در کتابخانه حضرت آیت الله مرعشی نجفی (قدس سره) نگهداری می شود. موضوع اصلی این کتاب، اهمیت و جایگاه تفکر و تدبیر در آفاق و انفس به شیوه و سبک اهل تصوف و عرفان بوده و از جمله تألیفات کم نظیر در این مورد محسوب می گردد. مؤلف گرانقدر در سبب تألیف کتاب در مقدمه بعد از بیان اهمیت و جایگاه تفکر و معرفت در رسیدن به مقامات عالیه انسانی و سعادت بشری فرموده است:

«إلا أن قلوب الأنام فی هذه الأعصار و الأيام عن تحصیل تینک السعادتین خامده و أفندتهم عن الاشتغال بما ینفهم ولا یضرمهم فی النشأتین هامده بل قلوب اکثرهم لاسرار الدین و

مباحث کتاب

این کتاب دارای چهار فن است که هر فن دارای ابواب و هر باب دارای فصول و هر فصل از چند وصل تشکیل شده است که در هر فن پیرامون تفکر و مباحث مربوط آن، به بهترین نحو ایراد سخن شده و شیوه سلوک و رهایی از حسیض فرس تا رسیدن به مقام منبع عرش را فراروی جویندگان حقیقت و طالبان مقام قرب و عندیّت قرار می دهد. مطالب هر فن به اختصار به این شرح است:

فن الأول: فی مجاری التفکر فی اسرار الطاعات الالهیه و العبادات الثقلیه...

این فن شامل پانزده باب است: در معنی شرع و حقیقت آن، نیت و اخلاص، طهارت و نظافت، نماز، دعا و ذکر، تلاوت و تدبیر در قرآن، زکات، روزه، حج و زیارت مشاهد شریفه معصومین (ع)، توبه و حقیقت و اقسام و مراتب آن، اهمیت و آثار رزق و روزی حلال در سعادت انسان، برادری و الفت بین مؤمنین، یاد مرگ و

کوتاه کردن آرزوها، مراقبت از نفس و ضرورت مشارطه و مراقبه و در آخرین باب به ذکر گوشه‌ای از اسرار بعضی از احکام وارده در شرع مقدس اشاره شده است. در این فن با توجه به آیات قرآن و اخبار وارده از معصومین (ع) و سخنان اولیای الهی و عرفا به اسرار نهفته در احکام و شرایع اشاره شده است و به طریقتی، که باطن شریعت و تنها صراطی است که انسان را به حقیقت محض واصل می‌نماید، رهنمون می‌سازد.

قشر قشر منقسم گردیده و مراتب سلوک، تشریح شده است. در باب دوم پیرامون ملائکه الهی، وظایف و چگونگی خلقت آنها بر اساس روایات مأثوره از معصومین (ع) ایراد سخن شده است. در باب سوم این فن، به ضرورت نیاز به نبی (ص) و امام (ع) اشاره شده و فضیلت پیامبر اسلام (ص) و اوصیای او بر همه انبیا و اوصیا وصف گردیده است.

در باب چهارم، به وحی و تعریف کتاب، کلام، قرآن و فرقان و وجه تسمیه آنها اشاره شده و بحث ظهور و بطون قرآن شرح داده شده است. در باب پنجم از این فن، نهایت سیر انفسی انسان یعنی معاد شرح داده شده و به حقیقت نفس و روح اشاره گردیده، علت کراهت و ترس مردم از مرگ و قدرت نفس انسانی بر اختراع و ابداع صورت‌های باطنی و ایجاد امور موجود در خارج توضیح داده شده است.

فن الثانی: فی مواقع التفکر فی اسرار الصفات المهلکات و المنجیات ...

فن الرابع: فی مطارح التفکر فی انوار عجائب المصنوعات و لطائف المخلوقات ...

در فن چهارم این کتاب، به تفکر در خلقت و عجایب آن اشاره شده و مصنف (ره) سعی دارد با سیر در آفاق موجب مزید معرفت برای انسان گردیده و مصادیقی از کریمه «و فی الارض آیات للموقنین» را فرا روی سالک قرار داده تا سیر آفاقی را، در کنار سیر انفسی سالک راه حق، یاری نماید.

در فن دوم، به ضرورت تفکر در اسرار و صفاتی که موجب هلاکت انسان است، اشاره شده و چگونگی نجات از رذایل اخلاقی و ضرورت تزکیه نفس و تهذیب آن و آراسته شدن نفس به اخلاق الهی و رسیدن به لقاء حق تشریح شده است. این فن دارای ۹ باب است که در آن پیرامون شکم و فرج و زبان، غضب و کینه و حسد، ریا و عجب و کبر، حب دنیا و مذمت آن و جایگاه دنیا در رسیدن انسان به اهداف عالی، صبر و اقسام آن و ضرورت آن برای سلوک انسان، مقام رضا و شکر و بیان مراتب آن، حقیقت خوف و رجاء، اقسام محبت و انس و بیان اوصاف محبین و در آخرین باب به مقام و مراتب یقین و توکل به بهترین نحو پرداخته شده است.

فن الثالث: فی مسارح التفکر فی انوار الحقیقیه و المعارف العقلیه ...

پی‌نوشت:

* نسخه خطی در کتابخانه عمومی آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی به شماره ۵۸۰، فهرست دوم نسخه‌های خطی و کتابخانه مجلس شورای اسلامی به شماره ۱۶۰۱، بخش کتاب‌های عربی به شماره ثبت ۸۹۷۵۲. تصحیح این کتاب به توصیه و راهنمایی استادان جناب آقای دکتر دهباشی و مشاوره دکتر علی شیخ الاسلامی و دکتر غلامحسین ابراهیمی دینانی صورت گرفته است.

فن سوم، شامل مباحث اعتقادی و نظری به شیوه نقل و عقل و شهود (کلامی، فلسفی، عرفانی) بوده و از یک مقدمه و پنج باب تشکیل شده است. در مقدمه این فن پس از ذکر اهمیت و اقسام علم این نکته بررسی شده که علم از اموری است که مطلوب بالذات بوده و علم و عمل دو گوهرند که هدف اصلی ارسال رسل و انزال کتب می‌باشند و مهم‌ترین عامل در تقرب انسان به خداوند علم و معرفت است، نه عمل و طاعت صرف و لذا سرمنشأ سعادت و بالاترین نیکی برای انسان حکمت و معرفت بوده و جهل، ریشه تمام شقاوت‌ها و عقوبات محسوب می‌گردد.

۱- از عقل و وحی در معارف به رسول باطنی و ظاهری تعبیر شده است و ملازمت آن دو را قاعده «کل ما حکم به العقل حکم به الشرع و کلما حکم به الشرع حکم به العقل» ثابت نموده است.

در باب اول، تحت عنوان العلم بالله تعالی، به وجوب معرفت خداوند و عجز معرفت ذات و بیان اوصاف الهی و عینیت ذات و صفات اشاره شده است و مراتب توحید به لبُّ و لبُّ و لبُّ و قشر و

۲- اشاره به حدیث قدسی اعددت لعبادی ما لآعبن رأی و لا اذن سمعت ...